ր., Գաբրիէլ Խաչատրեան 2 ր., Միքայէլ Զօրչոփեան 1 ր., Մ. Կոզպեթլեան 25 ր., Григорій Филимовъ 1 р., Մանուկ Թամազայեվ 3 ր., Ստեփան Թօխեան 10 ր., Նիկողայոս Աճեմեան 15 ր., Յովակիմ Քալմիքով 5 ր., Նազարէթ Պարոնեան 2 ր., Օհան Զուպառեան 5 ր., Խաչատուր Փէջէճեվ 5 ր.: Բոլոր գումարն է երեք հարիւր տասն չորս րուբլի, յորմէ դուրս հանելով երկու անգամայ առաքման փոստի ծախսը վեց րուբլի, կը մնայ 308 ր., որ առաջուայ ուղարկածովս (850 ր.,) կանէ ընդամենը 1158 րուբլի:

Յովհաննէս Խաթրանեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Ս. Պետերբուրգ, մայիսի 30

Լինելով ռուսաց «Օդագնաց ընկերութեան» շաբաթաթերթի թղթակից, յանձնարարութիւն ունեցայ դիմել դէպի ձեր խմբագրութիւնը և խնդրել, որ բարեհաճէք տեղ տալ ձեր լրագրի մէջ հետեւեալ յօդուածին, որ թարգմանութիւն է:

Սորա հետ ընկերութիւնը ուղարկելով երկու մարկա, ամենախոնարհաբար խնդրում է, որ արժան համարէք ուղարկել «Մշակի» համարից գոնէ մէկը, ուր տպված կը լինի յիշեալ յօդուածը:

Ընկերութեան խմբագրութեան հասցէն՝ Въ С. Петербургъ. Въ Редакцію журнала «Воздухоплаватель» Вознесенскій просектъ д. № 23. квар. № 26.

Ահա յիշեալ յօդուածը:

Կարծիք չը կայ, որ օդագնացութիւնը մեր ներկայ դարու նշանաբանն է, որը և հարկաւ ամենամօտ ժամանակամիջոցում մարդուս կը տայ կարողութիւն տեսնել իրեն իշխող ոչ միայն ծովի և ցամաքի, այլ և օդային անսահման տարածութեան վրա:

Օդագնացութեան արհեստի յառաջադիմութիւնը ոչ թէ միայն կը յեղափոխի մարդկային յարսկցական դրութիւնը, այլ և կը հարստացնէ գիտութիւնը այն հազարաւոր գիւտերով, որոնք ծածկված են ատմօսֆերայի խորքերում, և հետաքրքրելի են թէ քիմիագէտաց և թէ ֆիզիքագէտաց: Բացի այդ օդագնացութիւնը ըստ դատողութեան քանի մի գիտնականաց մեծ նշանակութիւն ունի մարդուս կազմվածքի վրա թէ մտաւորապէս և թէ ֆիզիքապէս, ուստի համարձակ կարելի է ասել, որ օդագնացութիւնը ամենանշանաւոր տեղը կարող է բռնել բժշկականութեան մէջ, մանաւանդ այնպիսի հիւանդաց համար, որոց անհրաժեշտ է մաքուր և թարմ օդ:

Մի խօսքով օդագնացութեան օգտաւէտ հետեւանքները մարդուս համար անթիւ են և թէ նորա մի ամենափոքր մասը իրացնենք Ռուսաստանի համար, այն ժամանակը վերջինս կը ստանար այն բարոյական և քաղաքական ոյժը, որի մասին մենք ներկայումս կարող ենք կազմել միմիայն մի մասնաւոր գաղափար:

Բաւական ենք համարում ցոյց տալ օդապարիկի այն նշանակութիւնը, որ կարող է ունենալ ինչպէս մի հաղորդակցական միջոց Ռուսիոյ լայնատարած տէրութեան համար մերձաւորացնելով իրարու նորա հեռաւոր սահմանները և ծանօթացնելով սահմանակից ազգաց նորա զօրաց անյաղթելիութիւնը:

Քաղաքականապէս անջատված Ֆրանսիան «L,Entreprenant» օդապարիկի շնորհիւ կարողացաւ պատերազմել համարեա Եւրոպայի բոլոր միացած ոյժերի հետ, մենք ևս համարձակ կարող ենք ասել, որ եթէ երբ և իցէ հարկադրված լինենք դարձեալ տեսնել այնպիսի անցքեր ինչպէս Բալկանեանն էին, այն ժամանակ ռուսաց խելքով և ձեռքով պատրաստած միքենան ոչ միայն կը տայ մեզ հզօր կարողութիւն, բայց և կը պահպանի մեր հազարաւոր քաջ զինուորների կեանքը և հարիւր միլիոնաւոր րուբլիներ:

Այս ամենը ի նկատի ունենալով, մի քանի խոհական անձինք նուիրած են իրանց օդագնացութեան հարցին և ներկայումս մշակում են «Ռուսական Օդագնաց ընկերութեան» կանոնադրութիւնը Եւրոպայի տէրութեանց մէջ գտնվող այդ տեսակ մի քանի ընկերութեանց օրինակի պէս և կարճ միջոցում կը ներկայացնեն այս կանոնադրութիւնը կառավարութեան բարի հայեցողութեանը: Պատճառ չը կայ կասկածել, որ վերջինս կը հաստատի յիշեալ ընկերութիւնը: Եւ որովհետև այդ ընկերութեան հիմնողները բացի գիտնական հարցերից ի նկատի ունեն և ուրիշ նպատակներ, այս պատճառով չը կամենալով դիմել մասնաւոր անձանց, նոքա մտադիր են դիմել ամբողջ ռուսաց հասարակութեան օգնութեանը:

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգների, Անգլիայի և Ֆրանսիայի գետերից օգուտ քաղելու նպատակաւ կազմված ակցիօնէր ընկերութեանց օրինակները, նոյնպէս և Շարվէնի օրինակը փարիզում, որ հաւաքեց ահագին գումար օդագնաց նաւակ կառուցանելու համար, մեզ տեղի են տալիս յուսալ, որ և ռուսաց լուսաւոր դասը անտարբեր աչքով չի նայի այդպիսի մի օգտաւէտ ձեռնարկութեան վրա, և կը տայ կարողութիւն ռուսաց օդագնաց ընկերութեան հիմնողներին իրացնել իրանց երկար ժամանակվայ աշխատանքների պտուղը և շինել այնպիսի մի օդապարիկ, որ վերջ ի վերջոյ բոլորի փառքը դառնար: Միթէ մենք ամեն բան միշտ օտարներից պէտք է օրինակ առնենք և միթէ մենք մեր լոյսով առաջ օտարներին պէտք է լուսաւորենք և յետոյ մեզ:

Նոր գոյութիւն ունեցող ընկերութիւնը, նոյնպէս և նորա պրօէկտները իրացնելու համար հարկաւոր է ամբողջ ռուսաց հասարակութեան օգնութիւնը: Համարձակվում ենք հաւատացնել վերջինիս, որ նա իր համազգայնութեան նպաստելու փոխարէն ոչ թէ միայն բարոյականապէս կը բաւականանայ տեսնել ռուսաց ձեռքով շինված օդապարիկ, այլ և ոչ պակաս նիւթական շահեր, որովհետև նորա հիմնադիրները օդապարիկի շինելը աւարտելուց յետոյ մի քանի քաղաքներում հասարակութեան առաջ փորձեր անելուց յետոյ, մտադիր են ձեռք զարկել օգուտ քաղելու նորանով բուն առետրական հիմունքներից:

Ապագայ ընկերութեան նիստերի արձանագրութիւնները նոյնպէս և նորա կանոնադրութիւնը կառավարութեան հաստատութիւնը ստանալուց յետոյ իր ժամանակին կը հրատարակվեն ի գիտութիւն հասարակութեան. այժմ միայն կասենք, որ երեւելի գիտնականներից ոչ մինը չէ հերքել մարդուս օդի վրա տիրապետելու կարելիութիւնը: Ահա ինչու համար ընկերութիւնը դիմում է այն անձանց օգնութեանը, որոց համար թանգ են Ռուսաստանի շահերը և այն արիւնը, որ ի զուր այսքան թափվեց միմիայն թռչող միքենայ չունենալու համար:

Նոքա, որոնք կը ցանկան ամենամօտ ծանօթանալ ընկերութեան հիմնողների գաղափարների հետ, կարող են դիմել «Воздухоплаватель» շաբաթաթերթի խմբագրութեան այս հասցէով Въ С. Петербургъ въ контору журнала „Воздухоплаватель" на углу Троицкаго и Графскаго переулковъ, въ книжномъ магазинѣ А. И. Бортневскаго.

Գէորգ Ս. Գիւլ-Ամիրեանց

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՖԼԻՍ

Կ. Պոլսից «Polit. Corresp.» լրագրին յունիսի 2-ից գրում են հետևեալը:

Ինչպէս երեւում է, թէ Բ. Դուռն և թէ պալատի կողմից հրամայված է ամենքին անպայման ընդդիմադրութիւն ցոյց տալ Եւրոպայի վճիռներին Յունաստանի և Չերնոգորիայի վերաբերութեամբ: Գործունէութեան այդ եղանակը նման է պապի non possumus-ին, այլ դա արտաքին գործերի մինիստր Աբեդին-փաշայի եռանդոտ մի բողոք է, իսկ մինիստրի ետևը կանգնած են ալբանցիները ոտից գլուխ զինաւորված: Դեռ երէկ «Վակիթ» թիւրք լրագիրը յայտնեց, որ Բ. Դուռը շատ խոհեմ վարվեցաւ բողոքելով Բերլինի կօնֆերենցիայի վճռի դէմ և ծանօթացնելով եւրոպական պետութիւններին գործերի իսկական դրութեան հետ: Դրանով Բ. Դուռը նրանց վրա դրեց պատասխանատուութիւն, եթէ անկարգութիւններ և արիւնհեղութիւններ պատահեն: Այդ յօդուածից պարզ երեւում է, թէ Բ. Դուռը ինչ տեսակ դիտաւորութիւններ ունի, թէպէտ ինքն թիւրքաց կառավարութիւնը չէ ծածկում իր պատերազմական պատրաստութիւնները: Մայրաքաղաքի և նրա շրջակաների ազատ զօրքերը շտապով ուղարկվում են Վոլօ, Սալօնիկ և Պրեվեզա: Նահանգապետները հրամաններ են ստացել արձակված ռեդիֆների տեղ նոր զօրքեր հաւաքել: Այդ պաշտօնական ձևով նորից ծառայութեան են կանչվում արձակված զօրքերը: Յուսուֆ-փաշա ուղարկված է Դարդանելի ամրոցները քննելու համար, իսկ Բեկկեր-փաշա նոյն յանձնարարութեամբ ուղևորվել է Սալօնիկի, որտեղ ուղարկված են թիւրքաց զինուորական բոլոր ազատ ոյժերը: Ամենքին յայտնի է, որ նորերումս Բ. Դուռը ալբանական դրութեան համար ութ դաշտային թնդանօթներ ուղարկեց, իսկ այդ թնդանօթների սպասաւորները ալբանցի թնդանօթաձիգներ են: Վասա-փաշա ալբանցին, որ չափազանց հայրենասէր է, մեծ ազդեցութիւն ունի կաթօլիկ ալբանցիների վրա և մի հետաքրքիր գրուածք է հրատարակել ալբանցիների աւանդութիւնների մասին, Վերին-Ալբանիայի նահանգապետ է նշանակված: Այդ մարդու նահանգապետ ընտրելը մեծ նշանակութիւն ունի: Կ. Պոլսում ապրող արհեստաւոր արնաուտների մէջ պատերազմական տրամադրութիւն է տիրում: Նրանցից շատերը ուղևորվում են Սալօնիկի: Պատմում են, որ պօլիցիան արձակել է բոլոր կալանաւորված յանցաւորներին այն պայմանով, որ նրանք ծառայեն ալբանական միութեան առաջնորդներին և նրանց անպայման ենթարկվեն: Յունիսի 30-ին մինիստրների խորհուրդի մէջ հաստատվեցաւ պետութիւնների երկրորդ ընդհանուր գրութեան պատասխանը, որ վերաբերվում է Դուլցինօ Չերնոգորիային գիջելուն: Այդ պատասխանով Բ. Դուռը մերժում է Դուլցինօն Չերնոգորիային զիջել և այն պատճառն է բերում, որ Դուլցինօն նշանաւոր ստրատեգիական կէտ է և եթէ նա ընկնի չերնոգորցիների ձեռքը, այս վերջինները կարող են սպառնալ Սկուտարիին: Նոյն նիստի ժամանակ որոշված է Բ. Դրան պատասխանը Հայաստանի վերաբերութեամբ: Թէպէտ Բ. Դուռը առաջարկում է Աբեդին-փաշայի մըշակած վարչութեան ձևը Հայաստանի համար, բայց յայտնում է, որ իր կարծիքով ոչինչ արգելք չը կայ, եթէ Հայաստանի մէջ էլ եւրոպական մասնաժողովի մշակած նահանգական կանոնադրութիւնը գործադրվի: Պետութիւնները հազիւ թէ հաշտվեն այդ մտքի հետ, որովհետև պ. Գօշէնին առաջուց տուած յանձնարարութիւնները մերժում են այդ առաջարկութիւնը: Յունիսի 30-ին եղած եւրոպական մասնաժողովի նիստի ժամանակ ընդունվեցաւ նահանգական կանոնադրութեան 4-դ յօդուածը, որ իրաւունք է տալիս քրիստոնեաներին դատաւոր լինել և դատարանների մէջ բացի թիւրքերէնը գործածել և տեղական լեզուները: Արտաքին գործերի մինիստր Աբեդին-փաշա յունիսի 28-ին ընդունում էր պետութիւնների դեսպաններին: Մինչև այժմ նրան այցելեցին Անգլիայի և Ֆրանսիայի ներկայացուցիչները: Պ. Գօշէն երեք ժամ խօսում էր արտաքին գործերի մինիստրի հետ: Պ. Տիսօ բոլոր միջոցները գործ դրեց, որ համոզի Աբեդին-փաշային ընդունել Բերլինի կօնֆերենցիայի վճիռները: Այդ բանը նրան չէ աջողվել:

«POLIT. CORRESP.» ԼՐԱԳՐԻ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Տրապիզօնից «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են հետևեալը մահմեդական կանանց վերջին ժամանակներում քրիստոնէութիւնը յաճախակի ընդունելու դէպքերի մասին:

Չէ կարելի չը համարել ժամանակի ոգի, մինչև անգամ ապագայ փոփոխութիւնների նշան այն հանգամանքը, որ թիւրք կանայք, որոնց անտարբերութիւնը յայտնի է, սկսում են այնպիսի գործերի մասին հոգալ, որոնք նրանց համար բոլորովին օտար էին: Վերջին ժամանակներում թիւրք կանայք յաճախակի ցանկութիւն են յայտնում քրիստոնէութիւն ընդունել: Այդ իրողութիւնը զարմանալի չի թւայ, եթէ ի նկատի առնենք, որ եղած սովորութիւնների և իր տիրոջ ստրուկ թիւրք կինը, քրիստոնէութիւն ընդունելով, այնպիսի ազատութիւն է ձեռք բերում, որ ուրիշ կերպ չէր կարող ստանալ: Վան քաղաքի մէջ, հայ-պարսկական սահմանի վրա, 14 թիւրք կանայք դիմեցին այնտեղ ապրող եպիսկոպոսին, խնդրելով օգնել նրանց քրիստոնէութիւն ընդունել: Թիւրքերի դէպի այդ գործը ունեցած անհաւատարմութիւնը իմանալով, Խրիմեան եպիսկոպոսը այդ բոլոր կանանց ներկայացրեց Տրապիզօնի վալիին, որի հարցերին յիշեալ կանայք պատասխանեցին, որ իրանք ցանկանում են քրիստոնէութիւն ընդունել իրանց ներքին համոզմունքի պատճառով: Տեղական վալին, որ մի քանի տարի առաջ այսպիսի դէպքերում ուրիշ կերպ էր վարվում, յայտնեց, որ կանանց ցանկութիւնը պէտք է կատարել նրանց այդպիսի խոստովանութենից յետոյ: Այն ժամանակ եպիսկոպոսը հրամայեց իւրաքանչիւրին չորս լիրա տալ և խոստացաւ ամսական այդքան գումար վճարել բոլոր ժամանակը, քանի որ սովը կը շարունակվի: Վերջը, եթէ կանայք չեն փոխի իրանց համոզմունքը, եպիսկոպոսը նրանց քրիստոնեայ կը մկրտի:

Պ. ԹՐՕԹԹԸՐ, Պ. ԹՈՎՄԱՍ ՊՕՅԱՃԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐՔ

Այս խորագրով հետևեալ գրութիւնն հաղորդուած է մեզ, որ մեր երէկուան յօդուածին վերաբերութիւն ունի:

Ձեր այս աւուր թուով մի յօդուած կը տեսնեմ «Բրդահայք» խորագրով, որ Տիարպէքիրի Բողոքական Պատուելի Պ. Թովմաս Պօյաճեանի վրայ հետաքրքրական՝ բայց ո՛չ անհաւանական՝ յայտնութիւններ կը պարունակէ: Թէև Տիարպէքիրէն եկած Ձեր պատուարժան և արժանահաւատ բարեկամին Ձեզ հաղորդած իրողութեանց մասին ես մասնաւոր տեղեկութիւն չունիմ, այսու ամենայնիւ, քանի որ խնդիրը Պ. Թովմաս Պօյաճեանի անձին հետ վերաբերութիւն ունի, անօգուտ չեմ համարիր այս առթիւ իմ անձնական քանի մը տեղեկութիւններս ալ հաղորդել Ձեզ:

Պ. Թովմաս Պօյաճեան մայրաքաղաքիս հանրածանօթ երեւելի Տպագրիչ Պ. Պօյաճեանի եղբայրն է. 50-55 տարու մարդ մ'է. իւր երիտասարդութեան ժամանակ Լուսաւորչական էր, և ժամկոչի պաշտօն կը կատարէր, կարծեմ նոյն իսկ Տիարպէքիրի Հայոց եկեղեցւոյն մէջ, և խնդրած լուսարարութեան պաշտօնն իրեն զլացուած լինելով, բարկացած և Ամերիկացի Միսիոնարաց դիմած էր: Ժամանակ մ'անոնց ծառայեց. բայց Ամերիկացիք գոհ չեղան իրմէ. ուստի Պ. Թովմաս Պօյաճեան Անգլիական եկեղեցւոյն դիմեց, և յաջողեցաւ Տիարպէքիրի Անգլիական եպիսկոպոս անուանիլ՝ իրեն ամուսին առնլով Անգլիացի հարուստ գնդապետի մը աղջիկն: Ինքն էր որ ամենէն աւելի աշխատեցաւ, և այժմ իսկ ամեն ջան 'ի գործ կը դնէ Ասիական Թուրքիոյ Հայոց մէջ Անգլիական եկեղեցի մը հաստատելու առանձին Պատրիարքութեամբ մը, և ինքն էր որ Սըր Հէնրի Լէյըրտի՝ այն բարեյիշատակ դեսպանին հետ յարաբերութեան մտնելով՝ վերջապէս համոզեց զայն Բ. Դրնէն առանձին Պատրիարքութիւն և կանոնադրութիւն խնդրել Հայ-Անգլիական եկեղեցւոյ մը համար, որ Միսիոնարաց Հայ-Բողոքական եկեղեցիէն անջատ պիտի լինէր: Բարեբաղդաբար Բ. Դուռը չընդունեց այս արտառոց խնդիրն. այսու ամենայնիւ, Պ. Թովմաս Պօյաճեան անդադար կաշխատի, և Անգղիացիներն, և 'ի մէջ այլոց զՊ. Թրօթթըր, իւր կողմ շահած լինելով, կը յուսայ թէ ինք Պատրիարք կը լինի նոր հաստատուելիք եկեղեցւոյն: Չը մոռնամ ըսել թէ՝ Մասիսի թիւերուն մէջ համբաւ ստացած Այնթապու երբեմն եպիսկոպոս Սէմէրճի Պ. Մկրտիչն ալ

նոյն Պատրիարքութեան Թեկնածուներէն մին է, և այն ալ Քէնթըրպըրիի Արքեպիսկոպոսն իւր կողմն ունի:

Ես այս մանրամասնութեանց տեղեակ լինելով, Ձեր պատուարժան բարեկամին կողմանէ հաղորդուած և Ձեր այսօրուան կարևոր յօդուածին մէջ յիշուած տեղեկութիւնները բոլորովին հաւանական կը գտնեմ: Պ. Թովմաս Պօյաճեան պարզ փառասէր մ'է և առաջին կարգի Հայատեաց. իւր Թշնամութիւնն ու ատելութիւնը մեր ազգին համար մասնաւորապէս ծանր են, զի նա Հայ մ'է, և Հայոց ազգին մէկ բաժանեալ մասին գլուխը գտնուելու դժբաղդութիւնն ունի: Դուք «Վասակ» անուանած էիք զայն, բայց որովհետև Պ. Թովմաս Պօյաճեան Ազգային պատմութիւն չը կարդար, ոչ ալ կը կարդացնէ, և որովհետև իբրև բողոքական, Աւետարանը շատ կարդալու մեծամտութիւնն ունի, ուստի լաւ կը լինէր եթէ «Յուդա» անուանէիք զայն, վստահ լինելով որ ճշմարտութենէ բնաւ չէք շեղիր:

Առ այժմ, Պ. Թովմաս Պօյաճեան, որ մեծ ազդեցութեան և բաւական ալ հարստութեան տէր անձ մ'է, Տիարպէքիրի քաղաքին մէջ և շրջակայները քանի մը հազար Հայ և Ասորի բողոքականաց գլուխը կը գտնուի:

«Մեծ են Հայաստանի վէրքերը» կրսէիք Ձեր անցեալ շարթուան Թիւերէն միոյն մէջ. Թերևս, Տէր-Խմբագիր, այդ տողը գրելով Ձեր միտքէն չէր անցներ Թէ Հայաստանի և Հայ ազգութեան ամենամեծ Թշնամիներն, ինչպէս յանցեալումն, նոյնպէս և ներկային մէջ, իւր մէջէն ելած են միշտ:

Մեզ հետ այնքան պատուասիրութեամբ վարուող Ամերիկացի Միսիոնարք, ինչպէս քանիցս Մասիսի էջերուն մէջ յիշեան հանուեցաւ, Հայաստանի և Հայ ազգութեան ամենակեղծաւոր և ամենածածուկ, բայց և այնպէս յոյժ ազդեցիկ Թշնամիներն են: Դիրաւ կը գնեմ Թէ Յիսուս Քրիստոս 1800 տարի եռքն աշխարհ գալիք այս Միսիոնարներն իւր մտաց առջև ունեցած էր, երբ «ոչխարի կերպարանօք գայլերու» առակը կը պատմէր: Միսիոնարք վատապէս Թշնամի են Հայոց եկեղեցւոյն, Հայոց ազգային զգացմանց և Հայոց լեզուին: Վ ս տ ա պ է ս կրսեմ, զի իրենց այս Թշնամութիւնը վատ միջոցներով միայն ի գործ կը դնեն: Վերջին երկու բառերս, այն է «Հայ լեզուին» Թշնամի խօսքը Թերևս զարմանք պատճառեն Ձեզ. *) բայց պէտք է իմանամ Թէ ժամանակէ մ'ի վեր Միսիոնարք սկսած են կարելի եղածին չափ Թուրքերէն լեզուին ոյժ տալ 'ի վնաս Հայերէնի, զի այդպիսաւ կը յուսան մէկ կողմէ Հայերն օտարացնել ազգային փառաւորանքէն և միւս կողմէն Հայ-Բողոքական հասարակութեան մէջ Թրքաց ալ ներմուծումը դիւրացնել: Ամերիկայի Միսիոնարաց գաղտնիքներուն քիչ շատ տեղեակ եղող անձինք գիտեն Թէ Պորտ ընկերութեան այս նուիրակներն յոյժ գոհ կը լինին եթէ գուն Բողոքական հասարակութիւն մը կազմեն, որ Հայեր, Թուրքեր, Յոյներ եւայլն պարունակէ, բայց որոյ պաշտօնական լեզուն Թուրքերէն լինի, և այսպէս հետզհետէ աշխարհաքաղաքացի անհատներէ առանձին ազգութիւն մը կազմելի յարևելս, ինչպէս արդէն ծիգուիթք յաջողած են ընել՝ շատ մ'արևելցիներ մանաւանդ Հայեր՝ Լատինացնելով, որոց հայրենիքն այժմ Հռոմ է միայն: Միսիոնարք նոյն բանն իրենց հաշուոյն համար կուզեն ընել: Ուստի, ուր որ Հայախօս և Թրքախօս Հայք խառն կը բնակին, միշտ Թուրքերէնն յառաջ կը տանին, և քանի մ'անգամ զուտ Հայախօս տեղեր Թուրքերէն պաշտօն կատարել փորձելով, խայտառակութեամբ անյաջող ելան: Կը յաւիմ ըսել սակայն Թէ շատ տեղեր ալ յաջողած են: Մարաշի, Զէյթունի և ընդհանրապէս բոլոր Կիլիկիոյ մէջ ա՛յնքան ոյժ տուած են Թուրքերէնի, որ այդ տեղերու Հայ-Բողոքական ազգայնոց մի օր Հայերէն ունելն ալ անհնար ըրած են: Մասնաւորապէս Զէյթունի մէջ ամենակեղծաւոր Միսիոնարուհի մը կարգէ դուրս ջանքեր կընէ միմիայն Թուրքերէն (Հայատառ) գիրքեր տարածելու և Թուրքերէն քարոզ տալու. իւր ինչպէս նաև իւր նմանեաց, այս օրինակ ձեռնարկները զարմանք կը պատճառեն նոյն իսկ Միսիոնարամոլ Հայ-Բողոքականաց: Այս զարմանքն ու ցասումը վերջերս աւելի սաստկացաւ, երբ տեսնուեցաւ Թէ Միսիոնարք Հայերէն լեզուաւ գիրքերու տպագրութիւնը դադարեցնելով, Նոր Կտակարանին Հայատառ և Թուրքալեզու մի նոր Թարգմանութիւնն հրատարակած էին, յորում, վերը բացատրուած քաղաքականութեան հետևելով, Աբրահամ անուան տեղ, ինչպէս առաջ կը դնէին, Հայերէն գրով գրած էին «Իպրահիմ», Նոյի տեղ «Նուհ», Յակոբի տեղ «Եագուպ», Քահանայի տեղ «Իմամ», Եկեղեցւոյ տեղ «Ճամի», Մարգարէի տեղ «Նէպի» եւայլն եւայլն. բոլորովին Թրքացեալ և Իսլամացեալ բառեր ու ոճեր. բայց Մարաշու Հայք սաստկապէս բողոքեցին, ցոյցեր ըրին, Աւետարանները պատռեցին, և Միսիոնարք քիչ մ'ետ քաշուեցան. բայց իրենց ոգին միշտ նոյն է: Յիշեալ Հայատառ և Իսլամաբարբառ Աւետարանէն մի օրինակ իմ քով պահուած կը կենայ:

Աւելի զարմանալին կայ. մօտերս Միսիոնարք Կ. Պոլսոյ մէջ խորհուրդ կազմելով, որոշեցին այսուհետև միմիայն Թուրքերէն լեզուով կատարել տալ Հայ-բողոքական եկեղեցեաց պաշտօններն, և իրենց բոլոր պաշտօնական գործողութիւններն, և կը պատրաստուէին այս որոշումն 'ի գործ դնել, եթէ նոյն իսկ իրենց վարձեալ Հայ պաշտօնատարաց ոմանց կողմէ բողոքոյ ազդու ձայն մը չելնէր, որ կասեցուց զՄիսիոնարս...: Բարեբաղդաբար, Հայ-բողոքական հասարակութեան մէկ ազգասէր մասն առջի հլութիւնը չը ցուցներ Միսիոնարաց, և արիապէս կը պաշտպանէ ազգային իրաւունքներն և յետս կը մղէ այն յարձակումները, զորս Միսիոնարք մերթ ընդ մերթ կընեն մեր ազգութեան վիրաբերեալ առարկայից վրա: Այսու ամենայնիւ, Միսիոնարք, Պորտ ընկերութեան տոլարներուն շնորհիւ միշտ ամենակարող են, և Հայ-բողոքականք ո՛րչափ ալ ջանան զիրենք այս Ամերիկայւոյ լուծէն ազատել, իրենց ներքին տկարութեան պատճառաւ չեն կրնար բաւական քանակութեամբ դիմադրութիւն ընել անոնց, և կամ ըստ բաւականին անկախ լինիլ անոնցմէ. առոր մէկ նոր և նշանաւոր օրինակն ալ այս է որ Լանկայի Հայ-բողոքականք Կէսարի-փաշայի կողմը մի նոր ժողովարան և դպրոց կը կանգնեն, իսկ պէտք եղած դրամին (քանի մը հազար ոսկի) 100-էն 95-ը Ամերիկայի Պորտ ընկերութենէն առած են: Քանի որ այս նիւթական տկարութիւնը կայ, աւելորդ է ըսել Թէ բարոյական տկարութիւնն ալ պիտի կրեն:

Սրտէս արիւն կ'երթայ, Տէր-Խմբագիր, առնք մտածելով, զի ես երբեմն Հայ-բողոքական հասարակութեան անդամ եղած լինելով, և այժմ իսկ այդ հասարակութեան բոլոր ներքին գործերուն 'ի մօտոյ տեղեկութիւն ունենալով, Թերևս ոչ ոք կրնայ ինձ չափ զգալ Թէ այս Ամերիկացի Միսիոնարք և անոնց ոգւով շարժող Հայք, ընդ որս Պ. Թովմաս Պօյաճեան և անոր պէս անձինք, բարոյապէս և նիւթապէս ո՛րչափ վնասներ կուտան մեզ...: Խե՜ղճ ազգ. ամեն կողմէ և ամեն ժամանակ կը հարուածի և ո՛չ ոք կը խորհի պաշտպանել զայն այս բազմադիմի Թշնամեաց դէմ:

(Մասիս)

*) Ոչ երբէք. զի իւր պատմած խրոխութիւնը մեզ ալ ծանօթ է, Տ. Խ.

ՆԱՄԱԿ ԹՈՒՐՔԻԱՑԻՑ

Կ. Պոլիս, 28 յունիս 80

Մինչև հիմա կառավարութիւնը Հայաստանի մէջ հայոց դէմ պէտք եղած միջոցներն ձեռք կառնէր, սակայն դիւանագիտական ասպարէզին մէջ զմեզ ազատ ձգած էր, այսինքն Թոյլ կուտար որ գրենք և խօսենք ինչ որ կուզենք, և այս ոչ Թէ բարեսրտութեան մը արդիւնք էր, այլ մեր գրուածոց կարևորութիւն չէր տար և չէր կարծեր որ Եւրոպիոյ կարծեաց վրայ քիչ շատ ազդեցութիւն ունենան. Բայց այժմ կարծիքը փոխեր է և դիւանագիտութեան մէջ ալ մեզ դէմ մարտնչելու ելեր է. Պատրիարքարանը, ինչպէս գիտէք, պաշտօնական յայտարարութիւն մը հրատարակեց, յորում կըսէր Թէ պատրաստ էր վաւերական գրերով հաստատել ինչ որ կը խօսուի Հայաստանի աղէտից մասին. Արտաքին գործոց Նախարարութիւնը անուղղակի կերպով իմաց կուտայ Պատրիարքին, որ այդ յայտարարութիւնը պէտք է հերքուի. Պատրիարքը կը պատասխանէ Թէ ինքն իր ըրածը գիտէ, ինքը չը հերքեր, եթէ Բ. Դուռը կուզէ Թող ինքն հերքէ. Ասոր վրայ քանի մը օրէն ետքը տեսանք որ Կ. Պոլսոյ եւրոպական Թերթերու մէջ Հայաստանէն կառավարութեան եկած հեռագիրներն հրատարակուած են. Սեբաստիայէն, Տիգրանակերտէ, Կարինէն, Բաղէշէն կուսակալներու զարկած հեռագիրներն կը հաղորդեն Թէ կատարեալ խաղաղութիւն և բարեկարգութիւն կը տիրէ, Թէ քիւրդերն ամենևին վնաս մը չեն հասուցած, Թէ ամեն ինչ նախանձելի վիճակի մէջ է. Խարբերդի իմաստուն կառավարիչն ալ ի վերջ բանի կը յայտնէ, եթէ երբեմն ամենաչնչին դէպքեր տեղի կունենան դիպուածով, հայերն գործը մեծցնել, ստուարացնել կը ջանան, որպէս զի իրենց քաղաքական նպատակներն յառաջ տանեն.

Կառավարութեան համար դժբաղդութիւն մ'է որ իւր հեռագիրներուն ոչ ոք պիտի ուզէ հաւատք ընծայել. շատ տարօրինակ պիտի Թուէր եթէ Վանայ կուսակալը հեռագրէր Թէ «միտքս դրած եմ հայերն այն վիճակի հասցնել, որ մայրը զաւակը մորթէ, և Թէ այս դիտաւորութիւնս անխոհեմութեամբ յայտնած լինելով, անգղիական հիւպատոս Քլէյթն եկաւ յինէն բացատրութիւն պահանջեց». Նոյնպէս եթէ միւս կուսակալներն յայտնէին Թէ Դրան կողմէ ընդունած իրենց հրահանգաց համեմատ քիւրդն ու Թիւրքը, դատաւորն ու հարկահանը զհայերն տառապեցնելու կը գործածեն. Երբ մեր պատրիարքարանը իր ցոյց կուտայ, Բ. Դուռը այդ խերը չէ կարող սուտ հանել, և խել մը խօսքերով դէպքերը կը ջանայ քողարկել. Այս նորահնար հեռագրական լուրերն դեռ նոր հրատարակուած էին, որ Սեբաստիայի Թօռլու գիւղէն նոյն իսկ իսլամները մեր պատրիարքին կը հեռագրեն, որ իրենց օգնութեան հասնի. Մենեմմէդ անուն կեղեքիչը իրենց հողերն գրաւած է, այժմ տեղական իշխանութեան գլուխ անցած է և գաղթականներն իրենց հողերուն մէջ կը բնակեցնէ.—Դեռ կը կարծէ Թիւրք իշխանութիւնը որ սուսերով, կեղծիքներով երկիրը պիտի փրկէ.—Այս սուտերու և նենգ քաղաքականութեան գլուխ գործոց մը կրնայ համարուիլ հայոց խնդրոյն համար առ վեց տէրութիւնս տուած պատասխանը իրենց ծանուցագրի Գ. կէտի մասին. Անցեալ նամակաւ հաղորդեցինք Թէ ինչ հիման վրայ գրուած է այդ պատասխանը, նոյնը հրատարակեցին այս տեղի բոլոր Թերթերը, բայց չենք գիտեր ինչ պատճառաւ վերջի վայրկենին փոխեր են. Նոյն պատասխանը Թիւրք Թերթերն հրատարակեցին և Stamboul այսօր կը Թարգմանէ և զոր կը խրկեմ ձեզ.

Ծանուցագրի այդ պատասխանը նշանաւոր է. Նախ Հայաստան և հայերնակ գաւառ բառերը գործածելէ կը զգուշանան, իսկ Քիւրդիստան անունը կը կրկնեն ու կը կրկնեն. Կառավարութիւնը կը յայտարարէ Թէ մասնաւոր պաշտօնեայներ խրկած է ի Քիւրդիստան և ուրիշ գաւառներ, որպէս զի ի մօտոյ տեղեկանան Թէ սուլթանին հաւատարիմ հպատակաց վիճակը բարւոքելու համար ինչ միջոցներ ձեռք առնելու են.—Ամենքը գիտեն Թէ այդ յանձնաժողովներն ինչ արդիւնք ունեցան, և այժմ եկել ըսել Թէ բարեկարգութեանց համար կարևոր միջոցներ են.

Կառավարութիւնը կըսէ Թէ դատական բարեկարգութիւններ ըրած է, հարկերու հաւաքման դրութիւնը կատարելագործած է, ոստիկանութիւն հաստատած է. Ցետոյ ցոյց կուտայ Թէ ինչեր պիտի ընեն ապագային համար, վերջապէս խել մը պ ի տ ի ը ն ե ն ք-ներ, որոց մէջ լաւ տեղ մը կը բռնէ tribunaux ambulants ները, որ բաւական ծիծաղ կը շարժէ.

Իսկ վերջարանը տաճկած վիճակագրական հանճարոյն ապացոյց է. հայերը, կը յաւելցնէ պատասխանը, Վանայ, Տիգրանակերտի, Բաղէշի, Էրզրումի և Սվասի մէջ % 17-են և ուրիշ ոչ-միւսլիմաններն % 4-են, այնպէս որ միւսլիմաններն % 79-են.

Կարծեմք այսպիսի չափազանցութիւն ունեցող սուտերն իրենց նշանակութիւնը ինքնին կը կորսնցնեն. Կերևայ Թէ եւրոպական տէրութիւնք այս պատասխանէն շատ գոհ չը պիտի մնան, և Ս Թ ա մ պ ո ւ լ ալ նոյն կարծիքը կը յայտնէ այս ծրագրի վրայ. կարծեմ բաւական դիտողութիւններ, քննադատութիւններ տեղի պիտի ունենան մամլոյ մէջ.

Հայկակ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Թիւրքաց մինիստրութիւնը, ինչպէս հաղորդում է «Temps» լրագիրը, Նորերումս հրաման է հրատարակել, որով արգելում է Կ. Պօլսի մէջ հրատարակվող բոլոր լրագիրներին արտատպել օտար լրագիրներից որ և է տեղեկութիւններ Թիւրքիայի վերաբերութեամբ.

—Կ. Պօլսից «Polit. Corresp.» լրագրին յուլիսի 9-ից գրում են, որ Բ. Դուռը Աբեդդին-փաշայի Նախագահութեամբ մի մասնաժողով է հիմնել այն վերանորոգութիւնները քննելու համար, որոնց մըտադրութիւն կայ մտցնել Ասիական Թիւրքիայի մէջ.

—Լօնդօնից «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են, որ անգլիական կառավարութիւնը այժմ քըննում է այն միջոցները, որոնցով աւելի հեշտ կը լինի իրագործել կօնֆերենցիայի վճիռները. Առաջ կարծում էին, որ Բ. Դուռը զիջումն կանի եւրոպական պետութիւնների ընդհանուր ճնշմանը, բայց պ. Գօշենի վերջին ծանուցումներից երեւում է, որ այդ մասին յոյս չէ կարելի ունենալ. Լօրդ Գրենվիլ պետութիւնների հետ բանակցութիւններ է սկսել այն միջոցների մասին, որոնցով հեշտութեամբ կարելի լինի իրագործել Բերլինի կօնֆերենցիայի վճիռները. Ամենքը կարծում են, որ եւրոպական նաւերի ուղարկելը Թիւրքաց ջրերը Բ. Դրան վրա ոչինչ ազդեցութիւն չի գործի.

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 11 Յուլիսի: «Прав. Вѣстн. հաղորդում է որ կոմս Իգնատիեվ նշանակված է Նիժնի-Նովգորոդի գեներալ-նահանգապետ, տօնավաճառի ժամանակ: «Новое Время» լրագիրը ստացել է Բիրիւկ-գիրէից հետեւեալ լուրը: Սկօբելեվի մօր սպանողը, պօրուչիկ Ուզատիս է և նրա ընկերները չորս մակեդօնացիներն են: Մահվան հարուածը տիկին Սկօբելեվային հասցրել ինքն Ուզատիս, իսկ նրա ընկերները ուրիշներին էին հարուածում: Սկօբելեվայի հետ եղած ունտէր-օֆիցեր Իվանով ստացաւ երկու վէրք ուսի մէջ, բայց կարողացաւ չարագործներից ազատվել և բերեց այդ լուրը Ֆիլիպօպօլ: Անմիջապէս մի քանի օֆիցերներ և 30 ձիաւորներ ճանապարհ ընկան մարդասպաններին գտնելու համար և գտան նրանց Դարմենդէի մօտ: Ուզատիս տեսնելով որ փրկութիւն չը կայ, անձնասպանութիւն գործեց: Չերնօզօրցիները կալանաւորեցին Ուզատիսի մի քանի բարեկամներին և նրա եղբօրը, որ Սկօբելեվի մօտ ծառայելով, օֆիցերի աստիճանը ստացած չէր, որովհետեւ խառն էր մի կեղտոտ գործի մէջ: Կալանաւորվածներին յանձնեցին արդարադատութեանը: Տիկին Սկօբելեվայի մարմինը զմռսված է և ուղարկվելու է Ս Պետերբուրգ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 10 Յուլիսի: Ուզատիս նախկին օֆիցեր էր, Լանդբերգի դասընկեր էր որ անցեալ տարի յայտնի սպանութիւն է գործել Կովէնեան փողոցում: Ուզատիս 28 տարեկան է, նա չէրնօգօրեան զօրքի մէջ կամաւոր էր, յետոյ Պլէվնայի մօտ, Սկօբելեվի առաջնորդութեամբ մեծ քաջութիւններ է արել և նրան շնորհեցաւ ոսկեայ սուր «քաջութեան համար» արձանագրութեամբ և նոյնպէս 4-որդ աստիճանի Ս. Գէորգի պատուանշանը: Նա Սկօբելեվի սիրելին էր և ռուսաց զօրքի հայրենիք վերադառնալուց յետոյ մնաց րումէլիական միլիցիայի մէջ ծառայելու:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ